

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΑΡΧΑΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
3 ΙΟΥΝΙΟΥ 2026**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1 α. 1. Σωστό, 2. Λάθος

- β. i.** «τα ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς, τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς».
- ii.** “τάς ἐνεργείας”

B1. Στην παρούσα ενότητα ο Αριστοτέλης εισάγει ένα νέο επιχείρημα για να ενισχύσει την τεκμηρίωση της άποψης που διατύπωσε στην προηγούμενη ενότητα ότι η ηθική αρετή δεν είναι κάτι ἐμφυτο, αλλά ἐπικτήτο που αποκτάται μέσω του εθισμού, δηλώνοντας δηλαδή ότι οι δίκαιοι γίνονται δίκαιοι πράττοντας μόνο δίκαιες πράξεις. Όμοια και οι σώφρονες και οι ανδρείοι, πράττοντας σώφρονες και ανδρείες πράξεις. Με άλλα λόγια γίνεται κανείς ηθικός μόνο όταν πράττει ηθικά.

Το επιχείρημα αυτό το αντλεί από την πολιτική και εισάγεται με τον προσθετικό «και» (**«και τό γινόμενον»**) και αφορά το έργο των νομοθετών. Βασικός στόχος και επιδίωξή τους είναι να καταστήσουν τους πολίτες καλούς και αγαθούς, δηλαδή να αποκτήσουν την ηθική αρετή μέσω του εθισμού σε ανάλογες πράξεις και συμπεριφορές (**«οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν,»**), μέσω της θέσπισης νόμων. Αποτελεί πάγια αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων ότι ο νόμος δεν αποβλέπει απλώς στην αποτροπή και τιμωρία των παραβατικών συμπεριφορών, αλλά παιδαγωγεί διά βίου τους πολίτες και τους οδηγεί σε επαινετές συμπεριφορές. Αυτή είναι και η θέση του Αριστοτέλη: **ὁ νομοθέτης οὐκ ἔῃ τὰ φαῦλα πράττειν, τὰ δὲ καλὰ καὶ σπουδαῖα κελεύει** (Ηθικά Μεγάλα, 1.9.9.2-3, 1187a14-15). Με αυτό τον τρόπο ο νόμος λειτουργεί ως ισχυρός παράγοντας ενότητας και συνοχής μέσα στην κοινωνία.

Αναλυτικότερα, αν οι ηθικές αρετές ήταν ἐμφυτες, θα ήταν άτοπο οι νομοθέτες να προσπαθούν κάνουν τους πολίτες καλούς, αφού όλοι θα γεννιόντουσαν με ή χωρίς αυτές και οποιαδήποτε προσπάθεια δε θα μπορούσε να μεταβάλλει αυτά τα χαρακτηριστικά. Έτσι αποδεικνύεται αφενός ότι οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως και αφετέρου ότι αυτές δεν αποκτώνται με άλλο τρόπο παρά μόνο με τη διαρκή άσκηση και την επανάληψη ηθικών πράξεων.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με το κείμενο, κάθε αρετή και κάθε τέχνη γεννιέται και φθείρεται από τα ίδια ακριβώς πράγματα και μέσω των ίδιων διαδικασιών (**«Ἐπι**

ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη»). Η διαφοροποίηση μεταξύ της γέννησης (δημιουργίας κάτι καλού) και της φθοράς (δημιουργίας κάτι φαύλου) εξαρτάται από την ποιότητα της πράξης και της συνήθειας. Τα ρήματα *«γίνεται - φθείρεται»* μας παραπέμπουν στο θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος της φιλοσοφικής σκέψης *«γένεσις - φθορά»*. Για τον Αριστοτέλη, αυτή ήταν μια φυσική διαδικασία μονόδρομη: γένεση -> αύξηση -> τελείωση -> παρακμή -> φθορά. Αυτή, λοιπόν, η διαδικασία ακολουθείται και στις ηθικές αρετές. Κάθε αρετή για τους ίδιους λόγους και χρησιμοποιώντας τα ίδια μέσα γεννιέται και με την καλή εξάσκηση κατακτιέται, ενώ με την κακή εξάσκηση χάνεται. Αντίστοιχα συμβαίνει και στις τέχνες. Η τέχνη είναι το σύνολο των γνώσεων και δεξιοτήτων που επιτρέπουν στον συγκεκριμένο κάτοχό τους να παράγει μορφές, τεχνικά δημιουργήματα. Υπό αυτήν την έννοια, δηλώνει ο Αριστοτέλης, η τέχνη μιμείται τη φύση· κοινός παράγοντας που τις συνδέει είναι η ύπαρξη κάποιας δημιουργικής λογικής. Έτσι, τεχνίτης δεν είναι μόνο ο καλλιτέχνης αλλά γενικότερα ο δημιουργός, και προϊόντα της τέχνης όχι μόνο τα καλλιτεχνικά έργα αλλά όλα τα δημιουργήματα του τεχνίτη.

Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιώντας τα ίδια παραδείγματα με την προηγούμενη ενότητα προσθέτει ένα νέο στοιχείο - επιχείρημα: τη σημασία της καλής (*«εὖ»*) και της κακής (*«κακῶς»*) άσκησης στην απόκτηση ή την απομάκρυνση από την ηθική αρετή. Δεν αρκεί, λοιπόν, απλώς να εξασκούμαστε σε μια οποιαδήποτε πράξη, αλλά να εξασκούμαστε σε καλές και σωστές πράξεις. Θα γίνουμε καλοί οικοδόμοι, όχι αν οικοδομούμε συνεχώς, αλλά μόνο αν εξασκηθούμε στο σωστό χτίσιμο και καλοί κιθαριστές, όχι αν παίζουμε συνεχώς κιθάρα, αλλά μόνο αν εξασκηθούμε στο σωστό παίξιμο της κιθάρας. (*«**Ἀνάλογόν δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί.**»*). Θα γίνουμε λοιπόν ηθικά ενάρετοι, μόνο αν εξασκηθούμε σε ηθικά ενάρετες πράξεις σύμφωνα με τους κανόνες της τέλει αρετής. **Η γέννηση λοιπόν και η ανάπτυξη μιας τέχνης ή αρετής προκύπτει από την ορθή και καλή άσκηση μιας δραστηριότητας, ενώ η φθορά προκύπτει από την κακή άσκηση της ίδιας δραστηριότητας.**

Η ενότητα κλείνει με την επισήμανση του Αριστοτέλη ότι για την καλλιέργεια της ηθικής αρετής απαραίτητη κρίνεται η συμβολή του διδάσκοντος και της διδασκαλίας, της εκπαίδευσης γενικότερα. (*«**εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάζοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.**»*). Ο δάσκαλος θα διδάξει τους κανόνες της αρετής, τους τρόπους εφαρμογής αυτών και θα εκπαιδεύσει στην ορθή άσκηση. Ο δάσκαλος είναι αυτός που θα παρακολουθεί και θα καθοδηγεί τους ανθρώπους στο σωστό εθισμό. Το ίδιο απαραίτητος είναι ο δάσκαλος και στις τέχνες, διότι αυτός θα διδάξει τον ασκούμενο σε μια τέχνη τους κανόνες της και το σωστό τρόπο εφαρμογής τους. Αυτός ακριβώς είναι και ο ρόλος του νομοθέτη στην πόλη : αποτελεί το δάσκαλο των πολιτών, ο οποίος χρησιμοποιώντας τα σωστά μέσα,

δηλαδή τους σωστούς νόμους, θα διδάξει τους πολίτες τι είναι δίκαιο και τι άδικο, θα ορίσει τους κανόνες της δίκαιης και ηθικής συμπεριφοράς μέσα στην πόλη και θα τους οδηγήσει στην κατάκτηση των ηθικών αρετών και, άρα, στην ευδαιμονία. Επομένως, καταλήγουμε και πάλι στο συμπέρασμα ότι οι ηθικές αρετές δεν είναι έμφυτες, αφού στην αντίθετη περίπτωση ο ρόλος του δασκάλου θα ήταν μάταιος. Αντίθετα, οι ηθικές αρετές κατακτώνται με τη σωστή άσκηση, με τη διαρκή επανάληψη ηθικών πράξεων.

B2.

Η συμπεριφορά και οι επιλογές του ατόμου στα πεδία της ανθρώπινης πράξης, όπως παρουσιάζονται τόσο στο απόσπασμα του Αριστοτέλη όσο και στο παράλληλο κείμενο, επικεντρώνονται στον **κοινωνικό χαρακτήρα της αρετής** και στην ιδέα ότι η ηθική υπόσταση του ατόμου διαμορφώνεται μέσα από τις σχέσεις του με τους άλλους και από τη σωστή ή τη λανθασμένη δράση του σε αυτές (**εὖ/ κακῶς**).

Στο απόσπασμα από τα *Ηθικά Νικομάχεια*, ο Αριστοτέλης τονίζει ότι οι αρετές δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως, αλλά αποκτώνται μέσω της εξάσκησης (**«πράττοντες»**). Παρατηρούμε ότι ο φιλόσοφος εστιάζει το πρόβλημα της ηθικής αρετής στην καθημερινή, πρακτική ζωή των ανθρώπων.

Το πεδίο της ανθρώπινης δράσης είναι:

α) **τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἄνθρωπους**, δηλαδή οι καθημερινές κοινωνικές επαφές και συναναστροφές με τους άλλους ανθρώπους. Η ποιότητα των επιλογών του ατόμου μέσα σε αυτές τις συναλλαγές είναι καθοριστική. Από τον τρόπο που επιλέγουμε να συμπεριφερθούμε, «γινόμαστε» (*γινόμεθα*) είτε δίκαιοι είτε άδικοι. Τα συναλλάγματα είναι όλων των μορφών οι συναλλαγές, συμβόλαια, συμφωνίες, πρωτίστως οι οικονομικές. Αυτού του είδους οι σχέσεις των συμπολιτών μεταξύ τους δεν είναι για τον Σταγειρίτη ένα επιμέρους ή περιορισμένης σημασίας ζήτημα μέσα στην κοινωνία. Είναι η συγκεκριμενοποίηση της αλλαγής, της ανταλλακτικής σχέσης μεταξύ των συμπολιτών. Και η σχέση αυτή είναι ιδρυτική και συστατική για την κοινωνία. Επιτυγχάνεται, κατεξοχήν, με τον εξισωτικό για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες ρόλο του νομίσματος (χρήματος). Βλ. *Ηθικά Νικομάχεια* 1133b17-18: *οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὕσης ἀλλαγῆς κοινωνία ἦν, οὔτ' ἀλλαγὴ ἰσότητος μὴ οὕσης, οὔτ' ἰσότης μὴ οὕσης συμμετρίας* [: γιατί αν δεν υπήρχε ανταλλαγή, δεν θα υπήρχαν σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων· ούτε ανταλλαγή θα υπήρχε, αν δεν υπήρχε ισότητα· ούτε ισότητα, αν όλα τα αγαθά δεν μπορούσαν να μετρηθούν με ένα κοινό μέτρο –μετάφραση Δ. Λυπουρλής]. Κατά προέκταση, τα συναλλάγματα είναι ένα σημαντικό πεδίο ανάπτυξης και εμφάνισης ηθικών σχέσεων.

β) Σε όσα προξενούν φόβο (**«τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς»**), άλλοι δείχνοντας θάρρος γίνονται ανδρείοι, ενώ άλλοι φοβούμενοι γίνονται δειλοί (**«ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρείοι οἱ δὲ δειλοί»**). Τα δεινά (δέδοικα/δέδια, δέος) είναι όλα όσα προκαλούν φόβο (φοβερά). Ως προς το πάθος του φόβου συναντώνται οι ηθικές στάσεις (ἔξεις)

της ανδρείας, της δειλίας και του θράσους (και οι αντίστοιχοι ανθρώπινοι τύποι). Βλ. Ἠθικά Νικομάχεια 1104a20-22: *ὁ τε γὰρ πάντα φεύγων καὶ φοβούμενος καὶ μηδὲν ὑπομένων δειλὸς γίνεται, ὁ τε μηδὲν ὅλως φοβούμενος ἀλλὰ πρὸς πάντα βαδίζων θρασύς* [: πραγματικά, ο άνθρωπος που συστηματικά τρέπεται σε φυγή μπροστά στο καθετί, γίνεται δειλός· ο άνθρωπος, από την άλλη, που δεν φοβάται τίποτε και βγαίνει να αντιμετωπίζει το καθετί, γίνεται απόκοτος]· και 1104b1-3: *ἐθιζόμενοι γὰρ καταφρονεῖν τῶν φοβερῶν καὶ ὑπομένειν αὐτὰ γινόμεθα ἀνδρεῖοι, καὶ γενόμενοι μάλιστα δυνησόμεθα ὑπομένειν τὰ φοβερά* [: αποκτώντας σιγά σιγά τη συνήθεια να περιφρονούμε τα πράγματα που προκαλούν φόβο και να τα αντιμετωπίζουμε, γινόμαστε ανδρείοι, και όταν γίνουμε, έχουμε πια σε πολύ μεγάλο βαθμό τη δύναμη να τα αντιμετωπίζουμε – μετάφραση Δ. Λυπουρλής].

γ) Στον τομέα των επιθυμιών (*«τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας»*), ἄλλοι ακολουθώντας τον έναν τρόπο συμπεριφοράς τις αντιμετωπίζουν με σύνεση και εγκράτεια, ενώ ἄλλοι ακολουθώντας τον ἄλλο τρόπο συμπεριφοράς ξεφεύγουν από τα ὅρια του μέτρου και γίνονται ἀκόλαστοι (*«οἱ μὲν γὰρ σώφρονες οἱ δὲ ἀκόλαστοι»*). Η ἐπιθυμία είναι βασική βιολογική και ψυχολογική λειτουργία του ἀνθρώπου: κυριότερες μορφές της είναι στον Αριστοτέλη η ἐπιθυμία για τροφές και η σεξουαλική ἐπιθυμία. Ως τέτοια η ἐπιθυμία είναι ἀπὸ ἠθική ἀποψη ουδέτερη. Η διαχείρισή της ὁμως, τονίζει ο φιλόσοφος, ἔχει μεγάλη σημασία. Ἀνθρώποι που δεν μπορούν καθόλου να ἐλέγξουν τις ἐπιθυμίες τους χαρακτηρίζονται ἀκόλαστοι, ενώ στο ἄλλο ἄκρο, της παντελούς ἀδιαφορίας, βρίσκονται οὖν ἀναισθητοί· στη μέση βρίσκονται οὖν σώφρονες, ὅσοι δηλαδή διατηροῦν σώας τὰς φρένας και ἐλέγχουν λογικά τις ἐπιθυμίες τους.

δ) Στην περίπτωση των παρορμήσεων (*«τὰ περὶ τὰς ὀργάς»*), ἄλλοι ακολουθώντας τον έναν τρόπο συμπεριφοράς τα αντιμετωπίζουν με πραότητα, ενώ ἄλλοι ακολουθώντας την ἀντίθετη συμπεριφορά γίνονται οργίλοι και ξεσπούν (*«(οἱ μὲν) πρᾶοι (οἱ δὲ) ὀργίλοι»*). Σύμφωνα με τη διδασκαλία της Ρητορικής (1378a κ.ε.), η ὀργή είναι η δυνατὴ ἐπιθυμία να πάρουμε ἐκδίκηση για μια συμπεριφορά που ἐκτιμούμε ὅτι ἀπαξίωσε ἐμὰς προσωπικά ἢ τους οικείους μας· η ἀπαξίωση αὐτή μας προκαλεῖ βέβαια στενοχώρια, πόσο μάλλον ὅταν είναι (ἢ θεωρούμε πως είναι) τελείως ἀνάρμοστη και ἀδικαιολόγητη. Η ὀργή στρέφεται κάθε φορά ἐνάντια σε συγκεκριμένα πρόσωπα. Στο πάθος της ὀργῆς ἀντιστοιχοῦν οὖν ἐξῆς ἠθικές στάσεις: ὀργιότης, ἀναισθησία, πραότης (και οὖν ἀντίστοιχοι ἀνθρώπινοι τύποι).

Επομένως καταλαβαίνουμε ὅτι η καθημερινή στάση, η συμπεριφορά μας μέσα στη ζωή, οὖν καθημερινές διαπροσωπικές μας σχέσεις μπορούν να σφυρηλατήσουν τον ψυχισμό και τη σκέψη, ὥστε να παραχθεῖ δίκαιη πράξη. Γενικότερα οὖν ἐπιλογές μας καθορίζουν το ἀν θα ἀποκτήσουμε ἢ ὄχι τις ἠθικές ἀρετές. Σ' αὐτό το συμπέρασμα κατέληξε ο Αριστοτέλης με την **αναλογικὴ μέθοδο**. Η ἠθική ποιότητα, ἐπομένως, είναι το ἀποτέλεσμα ἐπαναλαμβανόμενων πράξεων και συνηθειῶν (ἔθος) στο κοινωνικό περιβάλλον.

Το παράλληλο κείμενο συμπληρώνει και επεκτείνει την αριστοτελική σκέψη, ορίζοντας τη δικαιοσύνη όχι μόνο ως τήρηση κανόνων αλλά ως κοινωνική αλληλεγγύη και επιείκεια. («Στη δικαιοσύνη λοιπόν εμπεριέχεται ο φιλόλληλος και κοινωνικός χαρακτήρας και σ' αυτό έγκειται η αξία της και στον πέρα από το δίκαιο χώρο») Η συμπεριφορά του ατόμου οφείλει να διαπνέεται από «φιλόλληλο και κοινωνικό χαρακτήρα». Η δικαιοσύνη εδώ απαιτεί μια ενεργητική επιλογή: την κατανόηση της οπτικής του «άλλου» και, όπου είναι απαραίτητο, τη στήριξή του («Και η θεώρηση αυτή σημαίνει, βέβαια, περαιτέρω και στήριξη του άλλου») Οι επιλογές του ατόμου δεν είναι απλώς ιδιωτικές, αλλά αποτελούν εκπλήρωση ενός κοινωνικού χρέους, όπως αυτό επιτάσσεται και από το Σύνταγμα. («όταν αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής αλληλεγγύης»).

Ενώ ο Αριστοτέλης μιλά γενικά για «συναλλάγματα», το παράλληλο κείμενο εξειδικεύει τα πεδία της ανθρώπινης πράξης σε κάθε πιθανή μορφή σχέσης: Προσωπικές, επαγγελματικές και ακαδημαϊκές σχέσεις, σχέσεις ιεραρχίας (προς υφισταμένους ή προϊσταμένους), πολιτικές, διακρατικές, διεθνείς και διαπολιτισμικές σχέσεις («Η δίκαιη αυτή συμπεριφορά του πολίτη, του ατόμου γενικότερα αφορά όλες τις σχέσεις του, τις προσωπικές, τις κοινωνικές, ακαδημαϊκές, επαγγελματικές, συναδελφικές, προς υφιστάμενο, προς προϊστάμενο, τις πολιτικές σχέσεις, αλλά και τις διακρατικές, διεθνείς, διαπολιτισμικές, διαθρησκευτικές και όποιες άλλες ανθρώπινες, ατομικές ή συλλογικές, σχέσεις»).

Και τα δύο κείμενα συμφωνούν ότι η ηθική του ατόμου κρίνεται στην πράξη και συγκεκριμένα στην **κοινωνοκεντρική συμπεριφορά** (προς τους άλλους). Ο **Αριστοτέλης** εστιάζει στον μηχανισμό (πράξη → συνήθεια → διαμόρφωση χαρακτήρα ως δίκαιου ή άδικου). Το **παράλληλο κείμενο** εστιάζει στο περιεχόμενο και το εύρος αυτής της πράξης, προβάλλοντας την **επιείκεια** και την **αλληλεγγύη** ως τις κορυφαίες εκδηλώσεις της δίκαιης συμπεριφοράς σε όλα τα επίπεδα της σύγχρονης κοινωνικής και διεθνούς ζωής.

B3. Λάθος, Λάθος, Σωστό, Σωστό, Λάθος

B4. τὸ γινόμενον, νομοθέτου, δεῖ, σώφρονες, ἀναστρέφεσθαι

Γ. ΑΔΙΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. Πόιος, λοιπόν, αν έτσι έχουν τα πράγματα /υπό αυτές τις συνθήκες, θα τολμούσε να προβεί σε τέτοια ενέργεια; Νομίζω / Μου φαίνεται, μάλιστα, ότι είναι παράδοξο εσείς, που η πόλη σας έχει διαχρονικά επιφορτίσει με την ευθύνη για τα ιερά ελαιόδεντρα που έχετε προσταχθεί από την πόλη να φροντίζετε διαχρονικά τα ιερά ελαιόδεντρα, ούτε να μου έχετε επιβάλει ποτέ έως τώρα πρόστιμο, γιατί τάχα καλλιέργησα τον χώρο γύρω απ' αυτές, ούτε να με έχετε παραπέμψει στο δικαστήριο, γιατί (τάχα) απομάκρυνα κάποια, και / ενώ αυτός, που ούτε καλλιεργεί κάπου κοντά, ούτε είχε οριστεί υπεύθυνος, ούτε είναι σε ηλικία, ώστε να γνωρίζει για τέτοια ζητήματα, να με μηνύσει / υποβάλει γραπτή καταγγελία εναντίον μου, γιατί απομάκρυνα, υποτίθεται (αυτό που είναι), ιερό ελαιόδεντρο.

Γ2. Ο ομιλητής υποστηρίζει την αθωότητά του σχετικά με την κοπή της ιερής ελιάς με διάφορα επιχειρήματα. Αρχικά, επισημαίνει ότι, αν είχε σκοπό να παρανομήσει, θα το έκανε την περίοδο που κυβερνούσαν την πόλη οι Τριάκοντα τύραννοι, αφού τότε οι πολίτες είχαν ευκαιρίες να προβούν σε παρανομίες (*τῷ βουλομένῳ τότε μᾶλλον ἐξὸν ἀδικεῖν ἢ νυνί*) και να παραμείνουν ατιμώρητοι. Ακόμα και τότε, τονίζει, ενώ είχε τη δυνατότητα, δεν διέπραξε ούτε το αδίκημα της κοπής της ιερής ελιάς ούτε κάποιο άλλο αδίκημα (*ἐγὼ τοίνυν οὐδ' ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ οὔτε τοιοῦτό οὔτε ἄλλο οὐδὲν κακὸν ποιήσας φανήσομαι*). Επιπλέον, ισχυρίζεται ότι δεν θα απομάκρυνε ποτέ το ιερό δέντρο από το χωράφι, καθώς γνωρίζει ότι αυτοί που είναι επιφορτισμένοι με την υποχρέωση να το φυλούν βρίσκονται σε κατάσταση συνεχούς επαγρύπνησης (*ὁμῶν οὕτως ἐπιμελομένων ἐκ τούτου τὴν μοριάν*). Μάλιστα, θεωρεί αδιανόητο το να επιχειρήσει να απομακρύνει το ιερό ελαιόδεντρο από ένα χωράφι στο οποίο δεν υπήρχε κανένα άλλο δέντρο, παρά μόνο ένας κορμός ιερού ελαιόδεντρου (*ἐν ᾧ δένδρον μὲν οὐδὲ ἐν ἔστι, μιᾶς δὲ ἐλάας σηκός*), αφού θα τον έβλεπαν όλοι, ιδίως από τη στιγμή που το χωράφι αυτό περιβάλλεται περιμετρικά από δρόμο, γύρω από τον οποίο κατοικούν και από τις δύο πλευρές γείτονες, δεν έχει περίφραξη και είναι ορατό από παντού (*κυκλόθεν δὲ ὁδὸς περιέχει, ἀμφοτέρωθεν δὲ γείτονες περιοικοῦσιν, ἄερκτον δὲ καὶ πανταχόθεν κάτοπτρόν ἐστιν*). Τέλος, επισημαίνει ότι θεωρεί παράδοξο να μην του έχει επιβληθεῖ οποιοδήποτε πρόστιμο από τους άνδρες στους οποίους η πόλη έχει αναθέσει την ευθύνη της προστασίας των ιερών ελαιόδεντρων, γιατί καλλιέργησε τον χώρο γύρω από αυτές, ή να μην έχει παραπεμφθεῖ στο δικαστήριο, γιατί έκλεψε κάποιο ιερό δέντρο (*ὁμᾶς μὲν, οἷς ὑπὸ τῆς πόλεως τὸν ἅπαντα χρόνον προστέτακται τῶν μοριῶν ἐλαῶν ἐπιμέλεσθαι, μήθ' ὥς ἐπεργαζόμενον πώποτε ζημιῶσαι με μὴθ' ὥς ἀφανίσαντα εἰς κίνδυνον καταστήσαι*), και να έχει υποβάλει μήνυση εναντίον του ο κατήγορος, που ούτε έχει κάποια κοντινή καλλιέργεια, ούτε είχε οριστεί υπεύθυνος από την Πολιτεία για την επίβλεψη των δέντρων, ούτε είναι σε κατάλληλη ηλικία, ώστε να γνωρίζει τέτοια ζητήματα (*τοῦτον δ' ὃς οὔτε γεωργῶν ἐγγὺς τυγχάνει οὔτ' ἐπιμελητὴς ἡρημένος οὔθ' ἡλικίαν ἔχων εἰδέναι περὶ τῶν τοιούτων, ἀπογράψαι με ἐκ τῆς γῆς μοριάν ἀφανίζειν*).

Γ3. α. τούτους δ' οἱ οὔτε γεωργοῦντες ἐγγὺς τυγχάνουσιν οὔτ' ἐπιμεληταὶ ἡρημένοι

Γ3. β. διαβεβλήμενος: διαβλήθητι
ἀφανίζειν: ἀφανιεῖν
φησιν: φαίη
περιοικοῦσι: περιώκουν

Γ4. α. οὔσης: επιρρηματική χρονική μετοχή που δηλώνει το σύγχρονο, έχει ως υποκείμενο της το ουσιαστικό **δημοκρατίας** και είναι απόλυτη (γενική απόλυτη), λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο απαρέμφατο παρανομεῖν

ἀδικεῖν: υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα ἐξῆν, τελικό απαρέμφατο αναγκαστική ετεροπροσωπία

ἐμαυτῷ: δοτική αντικειμενική ως ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός στο **κακονούστατος**

ἐλαῶν: αντικείμενο στο απαρέμφατο **ἐπιμελεῖσθαι**

ὥς ἀφανίσαντα: επιρρηματική αιτιολογική μετοχή που δηλώνει υποκειμενική αιτιολογία, έχει ως υποκείμενο της το <με> και είναι συνημμένη, λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο απαρέμφατο **ζημιῶσαι**

ἐπιμελητής: κατηγορούμενο στο υποκείμενο ὅς μέσω της μετοχής ἡρημένος που παράγεται από συνδετικό ρήμα

- β. «Πῶς δ' ἂν, εἰ μὴ πάντων ἀνθρώπων ἐμαυτῷ κακονούστατος ἦν, ὅμῶν οὕτως ἐπιμελουμένων ἐκ τούτου τὴν μορίαν ἀφανίζειν ἐπεχείρησα τοῦ χωρίου»:

Ο υποθετικός λόγος του αποσπάσματος έχει ως υπόθεση τη δευτερεύουσα υποθετική πρόταση *εἰ μὴ πάντων ἀνθρώπων ἐμαυτῷ κακονούστατος ἦν*, και ως απόδοση την πρόταση *Πῶς δ' ἂν ὅμῶν οὕτως ἐπιμελουμένων ἐκ τούτου τὴν μορίαν ἀφανίζειν ἐπεχείρησα τοῦ χωρίου*. Η υπόθεση εισάγεται με *εἰ* και εκφέρεται με οριστική ιστορικού χρόνου (*ἦν*), ενώ η απόδοση εκφέρεται με δυνητική οριστική (*ἂν ἐπεχείρησα*). Επομένως σχηματίζεται απλός υποθετικός λόγος που δηλώνει το μη πραγματικό. Για να δηλωθεῖ το προσδοκώμενο θα πρέπει να γίνουν οι εξής αλλαγές: *Πῶς δ', ἐὰν μὴ πάντων ἀνθρώπων ἐμαυτῷ κακονούστατος ᾖ, ὅμῶν οὕτως ἐπιμελουμένων ἐκ τούτου τὴν μορίαν ἀφανίζειν ἐπιχειρήσω τοῦ χωρίου*.